

Redovisning av åtgärdsprogram för Läderbagge, 2014 – 2018

(Osmoderma eremita)

Hotkategori: Nära notad (NT)

Rapporten har upprättats av
Tommy Karlsson och Nathalie Bjällerhag,
Länsstyrelsen Östergötland

NATURVÅRDSVERKET

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljö kvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar även till att uppnå Aichimål 12 inom Konventionen för biologisk mångfald som handlar om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus och mål 15, delmål 15.5 i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Åtgärdsprogrammet för Läderbagge 2014 – 2018 har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Östergötlands län. Denna rapport är en redovisning till Naturvårdsverket av genomförda åtgärder och resultat från programperioden. Rapporten innehåller även förslag om programmets eventuella fortsättning.

De konkreta slutsatserna i rapporten speglar författarens bedömningar och är inte en självklar återspeglning av Naturvårdsverkets ställningstagande. Rapporten kommer att användas som ett underlag för Naturvårdsverkets beslut om åtgärdsprogrammets fortsättning.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns här:
<http://www.naturvardsverket.se/978-91-620-6616-1>.

Innehåll

FÖRORD	5
INNEHÅLL	6
SAMMANFATTNING	7
BAKGRUND	8
VISION OCH MÅL	9
Vision	9
Långsiktigt mål	9
Kortsiktigt mål	9
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	10
Dialog och samverkan	10
Aktiva åtgärder i fält	10
Datainsamling och analyser	12
Kostnad av genomförda åtgärder	13
RESULTAT AV GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	14
SLUTSATSER	16
Måluppfyllelse	16
Programmets fortsättning	16
REFERENSER	18

Sammanfattning

Läderbaggen (*Osmoderma eremita*) är knuten till gamla ihåliga lövträd, framförallt ekar, där larven lever inne i stamhåligheterna. Lämpliga träd för arten finns framförallt i hagmarker, men också i parker, alléer och bergbranter. Läderbaggen är utbredd över södra Sverige och känd från totalt ca 430 lokaler med belagd förekomst 1990 eller senare. Läderbaggen är rödlistad som Nära hotad (NT) i Sverige, samt upptagen i EU:s art- och habitatdirektiv, bilaga 2 och 4 som prioriterad art. Sverige har ett stort internationellt ansvar för bevarandet av arten då en stor del av världspopulationen finns här. Läderbaggen hotas framförallt av att lämpliga träd för arten skuggas och dör i förtid på grund av igenväxning. På många läderbagglokaler finns det också ett stort glapp i åldersfördelningen av ekar, så kallat generationsglapp. Detta innebär att det saknas träd som är tillräckligt gamla för att ta vid som habitat för arten då de idag befintliga hålträden dör.

Via åtgärdsprogrammet för "Särskilt skyddsvärda träd" genomförs stora insatser för läderbaggens livsmiljö såsom friställning av gamla hålträd och säkerställande och skötsel av kommande generationers gamla hålträd. Åtgärdsprogrammet för läderbagge har under programperioden 2014–2018 därför fokuserat på överbrygging av generationsglapp genom åtgärder som uppsättning av mulmholkar och veteranisering. Stora insatser riktade mot läderbagge har också genomförts inom skyddade områden, och då framförallt via Life-projektet Bridging the Gap som har läderbagge som en av fokusarterna. Totalt har 370 mulmholkar satts upp och 761 träd veteraniserats med syfte att skapa nya livsmiljöer för läderbagge under programperioden. Ett samarbetsprojekt inom ÅGP-verksamheten har startats upp under 2018 för att på ett systematiskt och samordnat sätt arbeta med åtgärder för arten nationellt under kommande år. Inventeringsinsatser har också genomförts under programperioden och flera nya lokaler för arten har upptäckts. Under 2016 genomfördes en inventering av 73 tidigare förekomstlokaler i 13 län. Läderbagge kunde konstateras på 44 (60 %) av dessa lokaler.

Det tar lång tid att skapa nya livsmiljöer för läderbaggen samtidigt som den har en lång generationstid och begränsad förmåga och benägenhet att sprida sig. På grund av detta är artens respons på genomförda åtgärder långsam och det är inte rimligt att tro att artens populationsutveckling har förändrats under programperioden. De åtgärder som genomförts via detta åtgärdsprogram, samt i hög grad via andra verksamheter såsom åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd och Life Bridging the Gap, bedöms dock ha avsevärt förbättrat förutsättningarna för arten. För att läderbaggens negativa utveckling ska vända finns det ändå ett fortsatt stort och brådskande behov av skötselinsatser för att förhindra igenväxning av gamla och ihåliga ekar. Det behövs också stora insatser för att sköta de träd som ska utgöra nästa generations hålträd, liksom insatser för att överbrygga generationsglapp mellan dessa och befintliga hålträd. Åtgärdsprogrammet för läderbagge föreslås förlängas med uppdaterad åtgärdstabell till perioden 2019–2023. Programmet bör kvarstå i kategorin "Ordinarie ÅGP" samt även vara ett "Samverkansprogram".

Bakgrund

Läderbaggen (*Osmoderma eremita*) är knuten till gamla ihåliga lövträd där larven lever inne i stamhåligheternas mulm (löst material framförallt bestående av starkt nedbruten ved) och livnar sig av den omgivande fastare döda veden. I Sverige är ek det överlägset viktigaste trädslaget för läderbaggen (Antonsson m.fl. 2003). Gamla ihåliga ädellövträd är i Sverige vanligast i hagmarker, men finns också i parker, alléer och bergbranter. Förekomst av läderbagge indikerar hög artrikedom av vedlevande evertebrater (Ranius 2002, Jansson m.fl. 2009) och arten är mycket lämplig som paraplyart för arter knutna till ihåliga ädellövträd.

Läderbaggen är utbredd över södra Sverige upp till Mälardalen och känd från totalt ca 430 lokaler med belagd förekomst 1990 eller senare. Arten har dock sannolikt försvunnit från en del av dessa. Arealen lämpligt habitat för arten har sedan 1800-talet minskat kraftigt. Dessutom är många av dagens förekomstlokaler så små och isolerade att den inte kan överleva där långsiktigt. Läderbaggen hotas framförallt av att dess livsmiljö växer igen (Fig. 4 & 6). Lämpliga träd för arten dör då i förtid, samtidigt som beskuggningen försämrar mikroklimatet inne i hålträdet. På många läderbaggslokaler finns det också ett stort glapp i åldersfördelningen av ekar. Detta innebär att det saknas träd som är tillräckligt gamla för att ta vid som habitat för arten då de idag befintliga hålträden dör.

Läderbaggen är rödlistad som Nära hotad (NT) i Sverige, Europa och globalt, samt upptagen i EU:s art- och habitatdirektiv, bilaga 2 och 4 som prioriterad art. Sverige har ett stort internationellt ansvar för bevarandet av arten då en stor del av världspopulationen finns här.

År 2000 blev läderbaggen föremål för ett nationellt åtgärdsprogram som gällde under perioden 2000–2003 (Antonsson 2000). Ett nytt åtgärdsprogram togs sedan fram för perioden 2014–2018 (Antonsson & Karlsson 2014). I detta dokument redovisas genomförda åtgärder och resultat under programperioden 2014–2018, samt förslag till det fortsatta arbetet med arten.

Figur 1. Till vänster läderbagge och till höger artens livsmiljö, en gammal ihålig ek. Foto: Kenneth Claesson.

Vision och mål

Den vision och de mål som nämns i åtgärdsprogrammet Läderbagge 2014–2018 lyder:

Vision

Läderbaggen har uppnått gynnsam bevarandestatus och förekommer i långsiktigt livskraftiga populationer med god konnektivitet spridda över artens naturliga utbredningsområde. Detta innebär att arten bebor minst 500 träd i kontinental region och minst 2 000 träd i boreal region (Sandström 2013). Observera att det är den definition av regioner som används inom Natura 2000 som avses (se Cederberg & Löfroth 2000).

Långsiktigt mål

År 2030 har läderbaggens populationsstorlek upphört att minska, arten finns på minst lika många lokaler som i dag och klassas som Livskraftig (LC) i Sverige.

Kortsiktigt mål

- Senast 2016 finns en samlad bild av läderbaggens utbredning och status.
- Senast 2018 har gamla ihåliga träd goda överlevnadschanser på de prioriterade förekomstlokalerna.
- Senast 2018 pågår arbetet med att överbrygga generationsglapp mellan i dag lämpliga träd för läderbagge och de som ska bli det i framtiden på prioriterade förekomstlokaler.

Genomförda åtgärder

Dialog och samverkan

I åtgärdsprogrammet föreslås information och rådgivning till markägare och brukare, samt tjänstemän på länsstyrelser, Skogsstyrelsen, Trafikverket, Svenska kyrkan, kommuner, skogsbolag och skogsägarföreningar om förekomster av läderbagge samt dess utseende, ekologi och hotsituation. I programmet föreslås att informations- och rådgivningsinsatser finansieras via det löpande koordineringsarbetet, men länen har ändå i flera fall valt att redovisa sådana åtgärder som åtgärdskostnader vilka uppgår till 2% av den totala kostnaden finansierad av NV-ÅGP. Några exempel på informationsinsatser är följande. Länsstyrelsen Blekinge har tagit fram ett faktablad om läderbagge och gjort ett informationsutskick till samtliga fastighetsägare med läderbagge på sin fastighet med information om att länsstyrelsen kan ge ersättning för exempelvis friställning av skyddsvärda träd. Länsstyrelsen Östergötland har gjort fältbesök hos viktiga markägare. Länsstyrelsen i Stockholm tagit fram visningslådor med preparerade insekter för guidningar och informationsskyltar om mulmholkar och läderbaggen. En sådan informationsskylt har även tagits fram och satts upp av Länsstyrelsen Östergötland i samband med uppsättning av mulmholkar.

Under programperioden har även en hel del arbete med ansökan till Life-projektet Bridging the Gap bekostats med ÅGP-medel. Detta arbete utgör huvuddelen av kostnaderna för ”Dialog och samverkan” under åren 2014–2016. Life Bridging the Gap syftar till att stärka värdena i värdefulla ekmiljöer med läderbagge som en av fokusarterna. Länsstyrelsen Östergötland är projektledare och projektpartners är Länsstyrelsen Blekinge, Länsstyrelsen i Kalmar län och Linköpings kommun. I projektet ingår 30 Natura 2000-områden i Blekinge, Kalmar och Östergötlands län. Projektet startade 2016 och pågår till och med 2022.

Under 2018 startades ett åtgärdsinriktat nationellt projekt för arbetet med läderbagge inom ÅGP-verksamheten. Syftet är att göra en kraftsamling för att verkligen få effekt och att samordna detta arbete nationellt. Under hösten höll berörda län flera Skype-möten kring projektet och Länsstyrelsen i Kalmar tog fram en metodik för att länsvis ta fram underlag och lista åtgärdsbehov på alla förekomstlokaler för läderbagge på ett systematiskt sätt via GIS. De flesta län har tagit fram sådana listor under hösten. Detta har gett ett mycket gott underlag för att nu göra en kraftsamling kring insatser för arten och för att föra en dialog med stora markägare såsom skogsbolag, stift och Svenska kyrkan kring hur de kan ta ansvar för arten på sin mark. Nästa steg i projektet är att ta fram prioriteringsgrunder och sätta mål.

Aktiva åtgärder i fält

Det finns sedan 2004 ett åtgärdsprogram för ”Särskilt skyddsvärda träd”, vilket inbegriper läderbaggens livsmiljö; gamla ihåliga ädellövträd. Via detta program genomförs skötselåtgärder för läderbagge såsom friställning av sådana träd, samt säkerställande av föryngring och skötsel av efterträdare. Åtgärdsprogrammet för

läderbagge innehåller och beskriver de specifika åtgärder som krävs för läderbaggen utöver de som ingår i åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd. Fokus ligger på prioritering av områden för skötselåtgärder och på överbyggnad av generationsglapp genom åtgärder som uppsättning av mulmholkar (Fig. 3) och veteranisering (Fig. 2).

Under programperioden har stora skötsel- och restaureringsinsatser för ihåliga gamla lövträd genomförts via åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd. Insatser via åtgärdsprogrammet för läderbagge har framförallt bestått av uppsättning av mulmholkar. Totalt har 104 mulmholkar satts ut via ÅGP-medel (Tab. 1). Stora insatser riktade mot läderbagge har också genomförts inom skyddade områden, och då framförallt via Life Bridging the Gap. Hittills (t.o.m. september 2018) har 201 mulmholkar satts upp, 476 träd veteraniserats och 163 ha betesmark med förekomst av läderbagge restaurerats inom detta projekt. Även via Life-projektet Coast Benefit har stora restaureringsinsatser i ädellövsmiljöer genomförts inom läderbaggens kärnområde i sydöstra Sverige. I Skåne har 40 mulmholkar satts upp och 275 träd veteraniserats via ett annat Life-projekt; BushLife. Totalt via både ÅGP-medel och Life-projekt/förvaltningsanslag har 370 mulmholkar satts upp och 761 träd veteraniserats i syfte att skapa nya livsmiljöer för läderbagge (Tab. 1).

Figur 2. Veteranisering innebär att unga träd medvetet skadas för att påskynda åldrandet och tillkomsten av strukturer, substrat och mikromiljöer som normalt bildas hos mycket gamla träd. För läderbagge syftar veteranisering framförallt till att förkorta leveranstiden av hålträd. I figuren visas några olika typer av veteranisering. Från vänster: skada som efterliknar blixtnedslag, ringbarkad topp, ringbarkad gren och fågelholk uppsågad med motorsåg. Illustration av BrizaNatur/Katarina Månsson.

Tabell 1. Antal uppsatta mulmholkar och veteraniserade träd under programperioden med syfte att skapa nya livsmiljöer för läderbagge. Antalen har fördelats på län och finansieringskälla, ÅGP respektive via Life-projekt (BTG och BushLife) eller förvaltningen av skyddade områden.

	Uppsatta mulmholkar		Veteraniserade träd	
	ÅGP	Life/Förvaltning	ÅGP	Life/Förvaltning
Skåne	-	40	-	275
Blekinge	1	107	-	145
Kalmar	25	20	-	32
Jönköping	30	-	10	-
Östergötland	20	74	-	299
Västra Götaland	28	-	-	-
<i>Totalt</i>	<i>104</i>	<i>266</i>	<i>10</i>	<i>751</i>

Datainsamling och analyser

Inventeringar av läderbagge och dess livsmiljö har genomförts sedan 1990-talet. Kunskapen om artens förekomst och utbredning i landet är därför relativt god, men något ojämn mellan olika län, och artens status är på vissa lokaler oklar då endast spillning eller fragment påträffats. I åtgärdsprogrammet föreslås därför kompletterande inventeringar för att få en samlad och uppdaterad bild av artens utbredning och status. Under programperiodens sista år (2018) föreslås också en uppföljande inventering för att se huruvida läderbagge har koloniserat uppsatta mulmholkar. För att öka kunskapen om åtgärdsbehov föreslås också att förekomstlokaler för arten prioriteras i den trädinventering som genomförs via åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd.

Inventeringsinsatser har genomförts i alla berörda län under programperioden och flera nya lokaler för arten har upptäckts. En särskilt stor insats gjordes under 2016 som ett samarbete mellan ÅGP och den biogeografiska uppföljningen av arten (Jansson 2017). Under denna inventering undersöktes 73 tidigare förekomstlokaler i 13 län. Läderbagge kunde konstateras på 44 (60 %) av dessa lokaler.

Uppföljning av huruvida läderbagge har koloniserat de mulmholkar som satts upp under programperioden har inte genomförts. I och med att mulmholkar satts upp först från och med 2016 har det varit för tidigt att genomföra sådana inventeringar redan 2018.

I åtgärdsprogrammet föreslås att några åtgärder för att erhålla ny kunskap bekostas av ÅGP-medel:

- Utvärdering av effekterna för läderbagge av veteranisering.
- Trädåldersundersökningar av trädefterträdare.
- Utveckling av verktyg för att förutsäga hur många hålträd det kommer att finnas i framtiden och framtagande av vägledning för att göra bedömningar utifrån detta.

Inga av dessa åtgärder har dock genomförts på grund av medelsbrist. Ny kunskap om artens livsmiljöer och spridningsvägar har framkommit genom de analyser som genomförts inom arbetet med grön infrastruktur.

Kostnad av genomförda åtgärder

Den totala kostnaden för genomförda åtgärder som bekostats via NV-ÅGP under programperioden 2014–2018 har uppgått till 2 066 938 kr (Tab. 2). Utöver det har åtgärder som bekostats av andra finansörer (t.ex. Life-projekt, kommuner, Landsbygdsprogrammet) genomförts till en kostnad av minst 2 miljoner kr. Aktiva åtgärder i fält står för drygt hälften av kostnaden, Datainsamling & analyser för 30 % och Dialog & samverkan för knappt 20 %. Kostnaden för genomförda åtgärder bekostade med ÅGP-medel är ungefär 20 % lägre än den kostnad som uppskattades i åtgärdsprogrammet (2 577 750 kr), vilket beror på resursbrist.

Tabell 2. Kostnader för genomförda åtgärder under programperioden per åtgärd och år (kr).

Åtgärd	2014	2015	2016	2017	2018	Totalt
Dialog & samverkan samt övergripande koordinering	6 336	293 791	42 398	5 530	23 000	371 055
Aktiva åtgärder i fält	56 747	5 074	253 783	238 121	520 517	1 074 241
Datainsamling & analyser	57 135	155 336	103 841	126 625	178 704	621 642
<i>Total uppskattad kostnad för åren 2014–2018</i>	<i>120 218</i>	<i>454 201</i>	<i>400 022</i>	<i>370 276</i>	<i>722 221</i>	<i>2 066 938</i>

Figur 3. Uppsättning av mulmholkar är ett sätt att skapa artificiella miljöer för hålltrådslevande arter såsom läderbagge. Illustration av BrizaNatur/Katarina Månsson.

Resultat av genomförda åtgärder

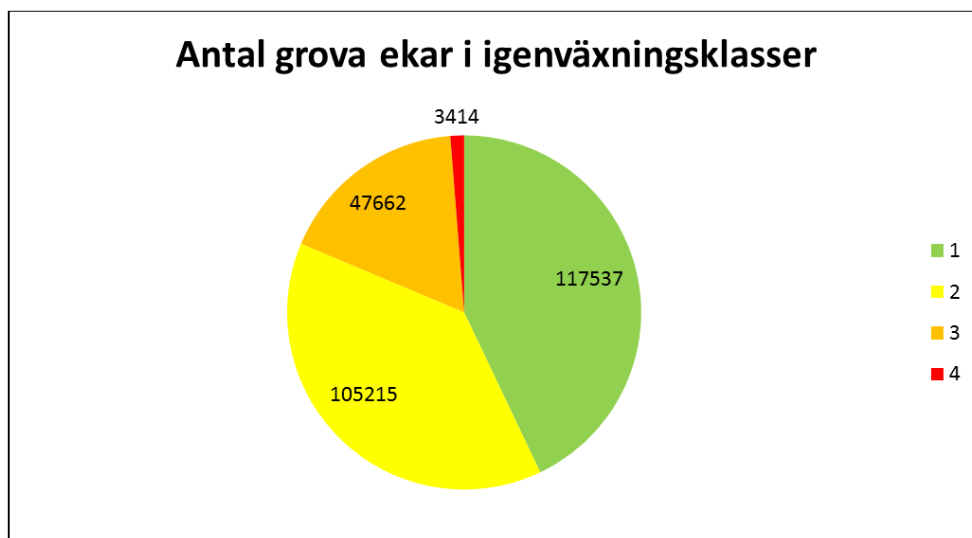
Läderbaggens livsmiljö har en lång ekologisk leveranstid, dvs. det tar lång tid innan miljön blir lämplig för arten, eftersom träden oftast behöver vara 200–300 år gamla innan läderbaggen kan utnyttja dem. Detta gör att det tar lång tid att öka arealen lämpligt habitat. Veteranisering är ett sätt att påskynda denna process, men även då tar det många år innan ett träd blir lämpligt för läderbagge. Mulmholkar, vilka är helt artificiellt skapade miljöer, är det snabbaste sättet att skapa nya habitat för läderbagge. Men även kolonisering av mulmholkar kan ta tid på grund av att arten har en relativt begränsad förmåga och benägenhet att sprida sig (Ranius & Hedin 2001, Hedin m.fl. 2008, Svensson m.fl. 2011). Läderbagge har också en för insekter relativt lång generationstid; det tar i normalfallet över tre år för arten att utvecklas från ägg till fullbildad skalbagge. På grund av dessa omständigheter är artens respons på genomförda åtgärder långsam och det är inte rimligt att tro att artens populationsutveckling har förändrats under programperioden. Sverige rapporterar under 2019 hur det står till med våra arter och naturtyper i habitatdirektivet till EU-kommissionen enligt direktivets artikel 17. För läderbagge föreslås den samlade bedömningen av artens status vara samma som vid förra rapporteringstillfället 2013 (Sandström 2013): ”dålig och blir sämre” (Jonas Sandström, muntl.).

De åtgärder som genomförts via detta åtgärdsprogram, samt i hög grad via andra verksamheter såsom åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd och Life Brigding the Gap, bedöms dock ha avsevärt förbättrat förutsättningarna för arten genom skydd, skötsel och nyskapande av habitat. Som ett exempel kan nämnas att länsstyrelserna via åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd friställt 34 044 träd under perioden 2004–2016 (Toftegaard m.fl. 2018), där en stor andel är belägna inom läderbaggens kärnområde i sydöstra Sverige (se t.ex. Claesson & Ek 2009, Karlsson m.fl. 2016). ÅGP-verksamheten har också bidragit till en ökad medvetenhet om skyddsvärda träd vid till exempel kommunal planering, vilket sannolikt lett till större hänsyn till träd vid exploateringar.

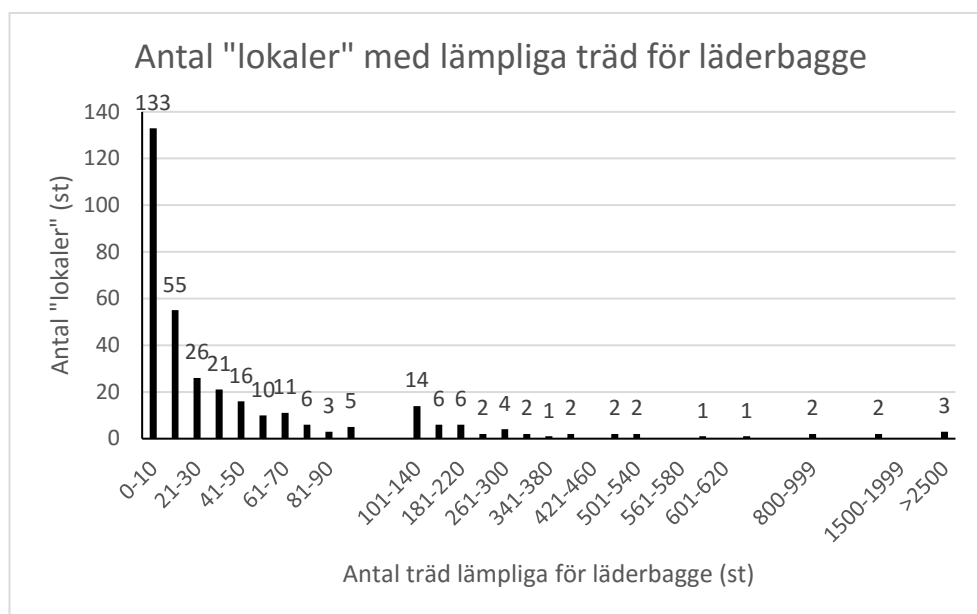
För att läderbaggens negativa utveckling ska vända finns det ändå ett fortsatt stort behov av skydd, skötsel och nyskapande av artens livsmiljöer. Resultat från den gemensamma delprogrammet för miljöövervakning av skyddsvärda träd visar att nästan 60 % av grova och ihåliga ekar har en betydande igenväxning (Fig. 4, Jansson m.fl. 2017). För ca 20 % är igenväxningen klassad som akut (Fig. 4). På många av förekomstlokalerna finns det i dagsläget också för få lämpliga träd för långsiktig överlevnad av läderbagge (Fig. 5). I åtgärdsprogrammet rekommenderas ett minimum om tjugo träd av hög kvalitet på varje förekomstlokal som ett riktmärke, men på närmare 40 % finns högst tio lämpliga träd. Det finns ett relativt stort antal yngre ekar som med rätt skötsel kan utvecklas till lämpliga träd för läderbaggen i framtiden, så kallade efterträdare. Det gemensamma delprogrammet för miljöövervakning av skyddsvärda träd visar att det på länsnivå finns 3–6 efterträdare (ekar med stamdiameter på 50–80 cm) per grov ek (Jansson m.fl. 2017). På grund av den långa leveranstiden för ett träd att utvecklas till lämpligt för

läderbaggen, så kan dock generationsglapp leda till en brist på boträd för läderbagge på många lokaler inom en snar framtid.

Något som komplicerar bedömningen av läderbaggens status är att den kan leva kvar i många år efter det att en lokal blivit för liten och träden för få för att garantera artens långsiktiga överlevnad (Hedin 2003, Ranius 2009). Denna så kallade utdöendeskuld innebär att läderbaggen kommer att fortsätta minska även om dess livsmiljö inte gör det längre, samtidigt som tidsfördröjningen gör att arten kan ge intryck av att klara sig bättre än vad den i själva verket gör på lång sikt.

Figur 4. Skattat antal grova ekar (≥ 80 cm i diameter) i olika igenväxningsklasser vid miljöövervakning av skyddsvärda träd i följande län: Skåne, Blekinge, Halland, Kronoberg, Kalmar, Jönköping, Östergötland och Örebro. Klass 1: ingen till svag igenväxning, klass 2: måttlig igenväxning, klass 3: kraftig igenväxning, klass 4: mycket kraftig igenväxning. Figuren är hämtad från Jansson m.fl. (2017).

Figur 5. Antal lämpliga träd per förekomstlokal för läderbagge. Data från det nationella läderbaggsprojektet. Data saknas från Uppsala och Södermanlands län.

Slutsatser

Måluppfyllelse

Rätt åtgärder har genomförts under programperioden, men de har inte varit tillräckliga för att uppnå åtgärdsprogrammets vision och långsiktiga mål. Visionen om att läderbaggen ska uppnå gynnsam bevarandestatus är som nämnts också något som kommer att ta lång tid på grund av leveranstiden för artens habitat och artens ekologi. Det långsiktiga målet om att artens populationsstorlek upphör att minska och att arten finns kvar på lika många lokaler som idag bör kunna gå att uppnå till den utsatta tiden 2030, men kompliceras av att arten på grund av utdöendeskuld kan fortsätta minska även om dess habitat inte längre skulle göra det.

De kortsiktiga målen har till viss del uppnåtts. I vissa län är bedömningen att man har en samlad bild av läderbaggens utbredning och att gamla ihåliga träd har goda överlevnadschanser på prioriterade förekomstlokaler, men i vissa inte. Det nationella läderbaggprojektet kommer ge ett gott underlag till vilka lokaler man bör prioritera på länen. Målet om att det 2018 pågår arbete med att överbrygga generationsglapp kan sägas vara uppfyllt då sådant arbete har påbörjats. Arbetet är dock bara i sin linda ännu och det kommer krävas fortsatt stora insatser för att generationsglappen ska vara överbryggade.

Programmets fortsättning

Åtgärdsprogrammet för läderbagge föreslås förlängas med uppdaterad åtgärdstabell till perioden 2019–2023. Programmet bör kvarstå i kategorin ”Ordinarie ÅGP” samt även vara ett ”Samverkansprogram”. Samverkansinsatser bör samordnas med programmet för särskilt skyddsvärda träd och övriga program med koppling till gamla ihåliga ädellövträd.

Motiv till förlängning är följande:

- Det krävs fortsatt stora insatser och under längre tid för att vända artens negativa utveckling.
- Arten lever i en skötselkrävande miljö med en stor andel förekomster utanför skyddade områden.
- Ett samarbetsprojekt inom ÅGP-verksamheten har startats upp under 2018 för att på ett systematiskt och samordnat sätt arbeta med åtgärder för arten över hela landet.
- Programmet fokuserar på specialåtgärder för att överbrygga generationsglapp vilket i dagsläget saknas i åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd och fungerar därför som ett komplement till detta.
- Arten är mycket lämplig som paraplyart för arter knutna till ihåliga ädellövträd.
- Arten är upptagen i EU:s art- och habitatdirektiv, bilaga 2 och 4, som prioriterad art.
- Sverige har ett stort internationellt ansvar för att bevara arten då en stor del av världspopulationen finns här.

Åtgärdsprogrammet för läderbagge har en mycket nära koppling till åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd då generella åtgärder för dess livsmiljö genomförs genom detta program. Åtgärdsprogrammet för läderbagge har under perioden 2014–2018 fokuserat på åtgärder för att överbrygga generationsglapp och har på så sätt kompletterat programmet för skyddsvärda träd, vilket saknar sådana åtgärder. Programmet för läderbagge bör även fortsatt ha ett stort fokus på uppsättning av mulmholkar och veteranisering för att överbrygga generationsglapp. Det är dock viktigt att betona att dessa åtgärder bara är en del av de insatser som krävs för att vända läderbaggens negativa utveckling. Som tidigare nämnts finns det ett stort och akut behov av skötselinsatser för att förhindra igenväxning av gamla och ihåliga ekar (Fig. 6). Det behövs också stora insatser för att sköta de träd som ska utgöra nästa generations hålträd, de så kallade efterträdnarna, för att på sikt öka mängden gamla ekar i landskapet och undvika ett ännu större generationsglapp. Vid uppdatering av programmets åtgärdstabell för perioden 2019–2023 finns det därför anledning att överväga att även nämnda skötselinsatser finansieras via åtgärdsprogrammet för läderbagge.

Åtgärdsprogrammet för läderbagge och de Life-projekt som genomför åtgärder riktade mot läderbagge (framförallt Life Bridging the Gap) komplementerar varandra då det förstnämnda verkar utanför skyddade områden och de senare inom skyddade områden. Det finns generellt ett stort behov av att arbeta mer med att överbrygga generationsglapp inom skyddade områden än vad som görs i dagsläget. Även om läderbaggen nationellt sett finns i en högre andel utanför skyddade områden än i, har vissa län huvuddelen av sina förekomster inom områdesskydd.

Figur 6. Gamla och grova ekar som sakta håller på att konkurreras ut av uppväxande aspar. Foto: Nicklas Jansson.

Referenser

- Antonsson, K. 2000. Åtgärdsprogram för bevarande av läderbagge (*Osmoderma eremita*). Naturvårdsverket, Åtgärdsprogram nr 19.
- Antonsson, K., Hedin, J., Jansson, N., Nilsson, S.G. & Ranius, T. 2003. Läderbaggens (*Osmoderma eremita*) förekomst i Sverige. *Entomologisk Tidskrift* 124: 225–240.
- Antonsson, K. & Karlsson, T. 2014. Åtgärdsprogram för läderbagge, 2014–2018 (*Osmoderma eremita*). Naturvårdsverket, rapport 6616.
- Cederberg, B. & Löfroth, M. 2000. Svenska djur och växter i det europeiska nätverket Natura 2000. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Claesson, K. & Ek, T. 2009. Skyddsvärda träd i Östergötland 1997–2008. Länsstyrelsen i Östergötland, rapport 2008:13.
- Hedin, J. 2003. Verifying an extinction debt in *Osmoderma eremita*. I: Hedin, J. 2003. *Metapopulation ecology of Osmoderma eremita – dispersal, habitat quality and habitat history*. Doktorsavhandling vid Lunds universitet, Lund.
- Hedin, J., Ranius, T., Nilsson, S.G. & Smith, H.G. 2008. Restricted dispersal in a flying beetle assessed by telemetry. *Biodiversity and Conservation* 17: 675–684.
- Jansson, N. 2017. Biogeografisk uppföljning av läderbagge och hålträdsklokrypare 2016. Länsstyrelsen Östergötland, rapport nr 2017:3.
- Jansson, N., Bergman, K-O., Jonsell, M. & Milberg, P. 2009. An indicator system for identification of sites of high conservation value for saproxylic oak (*Quercus* spp.) beetles in southern Sweden. *Journal of Insect Conservation* 13: 399–412.
- Jansson, N., Berglund, H-L., Ibbe, M. & Sunhede, M. 2017. Tillståndet för skyddsvärda träd i Sydöstra Sverige – Resultat från regional miljöövervakning av skyddsvärda träd. Länsstyrelsen Östergötland, rapport 2017:32.
- Karlsson, T., Claesson, K. & Johansson, L. 2016. Restaureringsåtgärder för hotade arter i odlingslandskapet – genomförande och resultat av tre projekt 2012–2014. Länsstyrelsen Östergötland, rapport 2016:10.
- Ranius, T. 2002. *Osmoderma eremita* as an indicator of species richness of beetles in tree hollows. *Biodiversity & Conservation* 11: 931–941.
- Ranius, T. 2009. Eklevande arter – utdöendeskulder och restaureringsfordringar. *Fauna & Flora* 104 (1): 34–39.
- Ranius, T. & Hedin, J. 2001. The dispersal rate of a beetle, *Osmoderma eremita*, living in tree hollows. *Oecologia* 126: 363–370.
- Sandström, J. 2013. Assessment and reporting under Article 17 of the habitats Directive, species assessments. *Osmoderma eremita*. ArtDatabanken, SLU.

Svensson, G.P., Sahlin, U., Brage, B. & Larsson, M.C. 2011. Should I stay or should I go? Modelling dispersal strategies in saproxylic insects based on pheromone capture and radio telemetry: a case study on the threatened hermit beetle *Osmoderma eremita*. *Biodiversity and Conservation* 13: 2883–2902.

Toftegaard, T., Andersson, P., Hebert, M. & Björklund, M. 2018. Utvärdering av åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd. Calluna AB.